

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

JEAN-PAUL MARAT

**ΣΧΕΔΙΟ
ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ**

Μετάφραση και Εισαγωγή, **Αλέξανδρου ΣΙΝΙΟΣΟΓΛΟΥ**
Εισαγωγικό Σημείωμα, **Νέστορα Ε. ΚΟΥΡΑΚΗ**

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ – Χάρης Καρατζάς
Μαυρομιχάλη 51 10680 – Τηλ. 3600968

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Για την ελληνική μετάφραση του έργου του J. P. Marat
«Σχέδιο Ποινικής Νομοθεσίας» σε μετάφραση Αλ. Σινιόσογλου

του Νέστορα Ε. Κουράκη

Αναπλ. Καθηγητή Εγκληματολογίας
στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η μετάφραση του έργου του Marat «Σχέδιο Ποινικής Νομοθεσίας» στα ελληνικά έρχεται σίγουρα να καλύψει ένα γενικότερο βιβλιογραφικό κενό. Και τούτο διότι το έργο αυτό, παρά την αναμφισβήτητη σπουδαιότητά του (ο Marat το θεωρούσε ως το «λιγότερο ατελές απ' όλα τα έργα του»¹), δεν βρήκε την απήχηση που θα περίμενε κανείς ούτε όταν εκπονήθηκε, αλλά ούτε και αργότερα. Γραμμένο από την άνοιξη του 1777 έως το καλοκαίρι του 1779, όταν δηλ. ο Marat βρισκόταν στην ηλικία των 35 περίπου ετών, υποβλήθηκε σε κάποιον επαμειβόμενο διαγωνισμό της «Οικονομικής Εταιρείας της Βέρνης», αλλά χωρίς επιτυχία. Η πρώτη έκδοση του έργου έγινε στην Ελβετία (Neuchâtel) το 1780, αλλ' η κυκλοφορία του στη Γαλλία απαγορεύτηκε λόγω των «ανατρεπτικών» — όπως θεωρήθηκε — ιδεών του. Τελικά μπόρεσε να κυκλοφορήσει εκεί το 1782, όταν ενσωματώθηκε (α-νώνυμα και «λάθρα») στον 5ο τόμο της «Bibliothèque

1. G. Walter, Marat, Paris: A. Michel, 1933, σελ. 52.

IV

philosophique du législateur», Berlin 1782, σελ. 109-290, που εξέδιδε ο Brissot de Warville, φίλος του Marat. Στη γαλλική επανάσταση το έργο θα κυκλοφορήσει επώνυμα πλέον και σε αναθεωρημένη μορφή, το 1790. Έκτοτε όμως θα παραμείνει εξ ολοκλήρου σχεδόν² αγνοημένο επί 1 1/2 αιώνα και θ' αρχίσει να γίνεται κάπως περισσότερο γνωστό μόλις μετά τον τελευταίο Παγκόσμιο Πόλεμο, με την παρουσίασή του στο ρωσικό και στο γερμανόφωνο κοινό από τον Καθηγητή Α.Α. Herzensov (αντίστοιχα, το 1951 και το 1955), και με την επανέκδοση του γαλλικού κειμένου (του 1790) από τον Daniel Hamiche το 1973.

Το έργο γράφτηκε τις παραμονές της Γαλλικής Επανάστασης του 1789, δηλ. σε μια περίοδο γενικότερου φιλοσοφικού και πολιτικού προβληματισμού, τότε που είχε αρχίσει να καλλιεργείται η ιδέα ότι «το Δίκαιο είναι ο ανώτατος άρχων του κόσμου».³ Έως ένα βαθμό σπηρίχτηκε σε αντίστοιχα έργα προγενέστερων συγγραφέων του Διαφωτισμού, όπως στο «Πνεύμα των Νόμων» (1748) και στα «Περσικά Γράμματα» (1721) του Montesquieu (βλ. και σελ. 107 της παρούσας έκδοσης), στο «Κοινωνικό Συμβόλαιο» (1762) και στο «Δοκίμιο για την ανισότητα των ανθρώπων» (1753) του Rousseau, καθώς και στο βιβλίο «Περί Αδικημάτων και Ποινών» (1764) του Beccaria.⁴ Ειδικά μάλιστα τον Montesquieu και τον Rousseau ο Marat τους θεωρούσε ως τους μεγαλύτερους άνδρες που εμφανίστηκαν στον

2. Εξαιρέση σ' αυτήν την καθολική σιωπή αποτέλεσαν οι εργασίες του βέλγου J.J. Thonissen (1868), του γάλλου A. Desjardins (1897) και του γερμανού L. Günther (1902).

3. Βλ. πιο αναλυτικά: J. Michelet, Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης, Εισαγωγή, μτφρ. Κλ. Μισσοτάκη, Αθήνα: Εμπορική Τράπεζα, 1989, σελ. 88 επ. (α' γαλλ. έκδ. 1847).

4. Για τις επιδράσεις αυτές βλ. ιδίως Fr. Lohmann, Jean Paul Marat und das Strafrecht in der französischen Revolution, Bonn: Röhrscheid, 1963, σελ. 30-31 και passim.

αιώνα του.» Διαφοροποιείται όμως από τα έργα αυτά, καθώς και από άλλες συναφείς προσεγγίσεις συγγραφέων της εποχής του (ιδίως του Voltaire και του Diderot – πρβλ. για το σχετ. έργο τους στο βιβλίο μου «Ποινική Καταστολή», 1985,⁵ σελ. 122 έπ.) ως προς την οπτική γωνία και την ένταση του πάθους: Ο Marat είναι αναμφισβήτητα, όπως ορθά παρατηρήθηκε,⁶ ο εκπρόσωπος της ιδεολογίας των «κατώτερων στρωμάτων του φτωχού πληθυσμού στις πόλεις και τα χωριά». Επομένως οι σκέψεις που αναπτύσσει διέπονται αποκλειστικά από το φλογερό ενδιαφέρον του προς αυτά ακριβώς τα κατώτερα στρώματα, τους απόκληρους και τους δυστυχισμένους της κοινωνίας. Ενδεικτική αυτού του ενδιαφέροντος είναι η ρητά διακηρυσσόμενη θέση του Marat, κάπως σαν απόηχος αντίστοιχων σκέψεων του Thomas Morus (*Utopia*, 1517, στην έκδ. της Washington Square Press, New York 1965, βιβλ. 1, σελ. 17) και του Montesquieu (*De l' Esprit des Lois*, βιβλ. 23, κεφ. 29), ότι η κοινωνία δικαιούται να τιμωρεί όσους καταπατούν τους νόμους μόνον αφού εκπληρώσει πρώτα τις υποχρεώσεις της απέναντι στα μέλη της και τα καλύψει από τους πειρασμούς της αθλιότητας με μίαν «εξασφαλισμένη επιβίωση, μίαν αξιοπρεπή ένδυση, μίαν απόλυτη προστασία, ιατρική περίθαλψη και φροντίδα για τους υπερήλικες» (σελ. 32, βλ. και σελ. 49). Θεωρεί συνακόλουθα ο Marat ότι τα αίτια του εγκλήματος έχουν πρωτίστως κοινωνικό

5. Βλ. Marat, *Les charlatans modernes*, Paris 1791 κατά παραπομπή του A. Manfred στο έργο του «Ρουσό – Μαρά – Ροβεσπιέρος. Μορφές της Γαλλικής Επανάστασης», μτφρ. Μ. Καθαδία, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1989, σελ. 59 και σημ. 2 (α' έκδ. στα γαλλικά, 1962).

6. Από τον Lenin, στην τέταρτη ρωσική έκδοση των έργων του, τ. 10, σελ. 339, κατά παραπομπή του A.A. Herzenson, στον Πρόλογο της έκδοσης «J.P. Marat, Plan einer Criminalgesetzgebung», Berlin: VEB Deutscher Zentralverlag, 1955, σελ. 10.

χαρακτήρα και ότι η κοινωνία, προτού στραφεί κατά των εγκληματιών, οφείλει πρώτα ν' αναζητήσει και να καυτηριάσει τους παράγοντες εκείνους που εξωθούν τον άνθρωπο στο έγκλημα (σελ. 143 επ.) και στην εκπόρνευση (σελ. 94, 96, 104, 126). Εξάλλου, ο Marat αντιμετωπίζει αρνητικά την πειθαρχία στους νόμους, όταν οι νόμοι αυτοί (όπως συμβαίνει κατά κανόνα) υποχωρούν μπροστά στον ισχυρό και εξασφαλίζουν μονόπλευρα την ευημερία ενός μέρους μόνο των πολιτών (σελ. 28 επ., 34, 48). Επισημαίνει ακόμα την «έκνομη προέλευση όλων των κυβερνήσεων της γης», που αρχικά θεμελιώθηκαν στη βία (σελ. 47, 37, 30 και *passim*), καθώς και την ανάγκη περιορισμού της ιδιοκτησίας «μόνο σ' ό,τι είναι απαραίτητο για την ύπαρξή μας» (σελ. 33). Μολονότι, δε, αναγνωρίζει ως αναμφισβήτητο το δικαίωμα των φτωχών στην ένοπλη εξέγερση (σελ. 31/32, 37 – αντίστοιχες ιδέες είχε διατυπώσει ο Marat και στο έργο του «Οι αλυσσίδες της σκλαβιάς», που πρωτοεκδόθηκε στο Λονδίνο το 1774⁷), αποφεύγει όμως αυτός, «ο πιο σημαντικός πρόδρομος του Καρλ Μαρξ»,⁸ να «ξεσχίσει» στο εδώ έργο του, όπως χαρακτηριστικά λέγει, «το πέπλο που καλύπτει αυτά τα θέματα». Και αρκείται απλώς «ν' ανασηκώσει λίγο μίαν άκρη του» (σελ. 47 – πρβλ. και σελ. 29), ίσως διότι θεωρεί ότι ο σκοπός του έργου του για ένα «Σχέδιο Ποινικής Νομοθεσίας» δεν συνταιριάζει με την ανάπτυξη ευρύτερων αναλύσεων επαναστατικής αμφισβήτησης. Σε ορισμένα μάλιστα σημεία του έργου του αναγνωρίζει ότι «η αναρχία θα προκα-

7. Ορισμένα ενδιαφέροντα αποσπάσματα από το προδρομικό αυτό έργο του Marat περιέχονται στη συλλογή «Μαρά, Σεν-Ζιστ, Ροβεσπιέρος, Κείμενα» με επιλογή, μετάφραση και προλογικά Μάριου Βερέτα, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή: 1989, σελ. 68-81.

8. Βλ. Παν. Κανελλόπουλου, Η Γαλλική Επανάσταση, Αθήνα: Γιαλλελής, 1983, σελ. 143.

λούσε ακόμη χειρότερα προβλήματα από την απολυταρχία» (σελ. 30, βλ. και σελ. 37).

Οπωσδήποτε οι ποινικές του προτάσεις, καμωμένες από ένα «Φίλο του Λαού» χωρίς ιδιαίτερη νομική προπαιδεία (ο Marat ήταν ένας φημισμένος στην εποχή του γιατρός, φυσικός και συγγραφέας, αλλ' όχι νομομαθής) παρουσιάζουν αρκετές νομοτεχνικές ατέλειες (π.χ. σε άλλο τμήμα του βιβλίου αναλύεται η «νοθεία τροφίμων» – σελ. 81 – και σε άλλο η «νόθευση εμπορευμάτων» – σελ. 88). Έχουν όμως μίαν ιδιαίτερη γοητεία ύφους και στοχαστικότητας (πρβλ. τον περιώνυμο «Λόγο του Κλέφτη», σελ. 33-36, και τις εύστοχες παρατηρήσεις για τη σημασία των λέξεων στην εκλογίκευση μιας απαράδεκτης πράξης, σελ. 124, υποσημ.), καθώς επίσης μίαν έντονη ανθρωπιστική διάθεση (σελ. 35), αληθινά περιέργη για κάποιον που θα γινόταν αργότερα ο κύριος εμπνευστής και υποκινητής (μέσα από τον «Φίλο του Λαού») χιλιάδων εκτελέσεων κατά την περίοδο της «τρομοκρατίας».⁹ Έχουν ακόμη οι προτάσεις του αυτές μίαν αξιοσημείωτη ευρύτητα ως προς τα κοινωνικοπολιτικά θέματα που πραγματεύεται και ένα πρακτικό – ορθολογικό πνεύμα που θα ζήλευαν πολλοί σύγχρονοι νομοθέτες. Θεωρεί π.χ. ότι οι δράστες αρκετών εγκλημάτων (π.χ. οι υπεξαίρετες δημόσιου χρήματος, οι νοθευτές τροφίμων, οι κλέφτες κ.λ.π.) θα πρέπει να καταδικάζονται προ πάντων σε αποκατάσταση της ζημιάς που προκαλούν, σε χρηματική ποινή υπέρ του δημοσίου (συνήθως διπλάσια ή πολλαπλάσια, κατά περίπτωση, της αξίας που είχε το αντικείμενο π.χ. της κλοπής), σε δημόσιο στιγματισμό του δράστη και σε απώλεια της δουλειάς του, όταν αυτή σχετίζεται με την παράβασή του (σελ. 47, 72, 82, 85 επ.). Αν οι δράστες δεν έχουν περιουσία, τότε θα πρέπει να κρατούνται σε «αναμορφωτήριο», απασχολούμενοι σε χειροτεχνικά επαγγέλματα, μέχρις ότου κερδίσουν όσα χρειάζονται για την εκπλήρωση των οικονομικών τους υποχρεώσεων (σελ. 86). Η φυλακή, λοιπόν, στη

VIII

σκέψη του Marat δεν είναι τόπος αργίας και αποχαύνωσης, αλλά παραγωγικός εναλλακτικός τρόπος έκτισης μιας ποινής σε χρήμα. Παρόμοια και στην περίπτωση της δυσφήμισης, η τιμωρία δεν είναι φυλάκιση: «Την πρώτη φορά ας καταδικαστεί [ο δράστης] να εκφράσει στο θύμα την εκτίμησή του. Τη δεύτερη φορά, εκτός από την έκφραση της εκτίμησής του, ας καταβάλει ένα πρόστιμο υπέρ κάποιου αγαθοεργού ιδρύματος...» (σελ. 131) (τα σπέρματα των ιδεών αυτών ανευρίσκει κανείς ήδη στον Thomas Morus, ανωτ., σελ. 20 και στον Beccaria στη μεταφρ. Αδ. Κοραή, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 1988, σελ. 118).

Για τον Marat, όπως και για τους Διαφωτιστές, «οι νόμοι πρέπει να επιβάλλουν (καλύτερα: να θεσπίζουν – «statuer») μόνον ό,τι ενδιαφέρει άμεσα την κοινωνία. Να μην περιορίζουν λοιπόν την ελευθερία του ανθρώπου χωρίς λόγο. Θα κατάστρεφαν τους νόμους αν τους φόρτωναν με διατάξεις, οι οποίες είναι αδιάφορες στο κοινωνικό σύνολο» (σελ. 42).⁹ Επίσης οι νόμοι πρέπει να είναι δίκαιοι, ξεκάθαροι, ακριβείς και άτεγκτοι, να προβλέπουν δε ποινές *ad personam*, ανάλογες με τη βαρύτητα και τη φύση των αδικημάτων (σελ. 41 επ.). Όλες αυτές οι θεμελιώδεις υποθήκες, που είχα την ευκαιρία να εξάρω και στο εισαγωγικό μου σημείωμα για τον Beccaria (στην έκδ. της Νομικής Βιβλιοθήκης), συνδυάζονται στο έργο του Marat και με την ανθρώπινη διάσταση του ενδιαφέροντός του για τους απόκληρους της μοίρας και τους κατατρεγμένους κάθε μορφής. Από την άποψη αυτή η μετάφραση του έργου του Marat στα ελληνικά, δοσμένη μάλιστα με εξαιρετο τρόπο από τον δικηγόρο, μεταφραστή και λο-

9. Για το πρόβλημα της κατάχρησης ποινικοποιήσεων και εγκληματοποιήσεων στις σύγχρονες νομοθεσίες βλ. τη σχετική εργασία μου στον «Τιμητικό Τόμο Χωραφά, Γάφου, Γαρδίκου», τ. 2, Αθήνα: Α. Σάκκουλας, 1986, 153-185: 153 επ.

IX

γοτέχνη κ. Αλέξανδρο Σινιόσογλου, αποκτά στις μέρες
μας, μέρες κοινωνικής αδιαφορίας και εγωκεντρισμού,
μια δραματική επικαιρότητα.

N.E.K.
Νοέμβριος 1989